

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
------------	---

1. BÖLÜM TASAVVUFA GİRİŞ

1. Tasavvuf Tanımları.....	13
1.1. Tasavvuf; Tasavvuf İlmî ve Tasavvuf Tarihinin Tanımı.....	13
1.2. Tasavvuf Tanımları Arasındaki Farklılığın Sebepleri.....	19
1.3. Tasavvufun Konusu ve Gayesi.....	20
2. Tasavvufun Menşei Meselesi.....	21
3. Tasavvuf-Mistisizm İlişkisi.....	24
4. İslâm Düşüncesinde Tasavvuf.....	27
4.1. İslâm Düşüncesi Tarihinde Tasavvufun Yeri.....	27
4.2. Tasavvufun Diğer İslâmî İlimlerle İlişkisi.....	32
4.3. Tatbiki Bir İlim Oluşu.....	35
4.4. Sembolik Dile Sahip Olması.....	42
5. Tasavvufta Metot.....	48
5.1. Bilgi Kaynağı ve Vasıtası Olarak “Kalb”.....	48
5.2. Kalbin Makamları-Letâif.....	52
5.3. Nefsin Mertebeleri (Atvâr-ı Seb’a).....	54
5.4. Rasyonel Bilgi İle İlhâmî/Ledünnî Bilginin Özelliği.....	56
6. Sûfîlerin Vahiy Telakkisi.....	60
6.1. Sûfîlerin Kur’ân Telâkkisi.....	65
6.2. Sûfîlerin Kur’ân’la İlişkisi.....	70
6.3. İşârî Yorumun İmkânı ve Geçerlilik Şartları.....	78
6.3.1. İşârî Te’vilin İmkânı.....	81
6.3.2. İşârî Te’vilin Geçerlilik Şartları.....	85
7. Sûfîlerin Peygamber Telâkkisi.....	89
8. Sûfîlerin İnsan ve Âlem Telakkisi.....	94
8.1. İnsan-ı Kâmil.....	94
8.2. Hakikat-i Muhammediye.....	96

2. BÖLÜM

TASAVVUFUN DOĞUŞU

1. Asr-ı Saadet.....	105
1.1. Bir Zâhid Olarak Hz. Peygamber.....	106
1.2. Ashâb-ı Kirâm'ın Zühd Hayatı.....	108
2. Zühd Dönemi.....	114
2.1. Zühd Hareketinin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	115
2.2. Zühd Döneminin Genel Özellikleri.....	118
2.3. Zühd Mektepleri.....	120
2.3.1. Medine Mektebi.....	120
2.3.2. Basra Mektebi.....	121
2.3.3. Kûfe Mektebi.....	124
2.3.4. Horasan Mektebi.....	125
2.4. Kitâbü'z-Zühd Literatürü.....	129

3. BÖLÜM

TASAVVUFUN GELİŞİMİ

4	1. Zühdden Tasavvufa Geçiş.....	133
	2. Tasavvufun Müstakil Bir İlim Haline Gelişi.....	135
	3. Tasavvuf Döneminin Özellikleri.....	136
	4. Tasavvuf Mektepleri.....	140
	4.1. Nişabur Mektebi.....	140
	4.2. Mısır Mektebi.....	142
	4.3. Şam Mektebi.....	142
	4.4. Bağdat Mektebi.....	143
	5. Tasavvuf Literatürü.....	145
	5.1. Tasavvuf Klâsikleri.....	145
	5.2. Sûfî Tabakâtı.....	150
	6. İlk Tasavvuf Silsileleri.....	153
	7. Tasavvuf Terimleri.....	156
	7.1. Fütüvvet ve Ahîlik.....	156
	7.2. Melâmet.....	159
	7.3. Sekr – Sahv.....	161
	7.4. Fenâ-Bakâ.....	162
	7.5. Cem'-Fark.....	166
	7.6. Aşk.....	168
	7.7. Rızâ.....	173

8. Tasavvufta Özeleştiri Geleneği.....	174
9. Ehlistünet Dışı Zümreler.....	176
10. Tasavvufî Düşüncenin Temel Unsurları.....	179
10.1. Sünnî Tasavvufun Temellendirilmesi.....	180
10.1.1. Kuşeyrî ve Sûfî Eleştirisi.....	182
10.1.2. Gazâlî ve Sünnî Tasavvuf.....	184
10.2. İshrâkîlik Geleneği.....	189
10.2.1. Kur'ân ve İshrâkî Tasavvuf.....	191
10.2.2. Gazâlî'nin Mişkât'ı ve Sühreverdî'nin İshrâkı.....	194
10.2.3. Aynu'l-Kudât Hemedânî ve Varlığın Birliği.....	195
10.3. Ekberî Gelenek.....	196
10.4. Mevlana ve Aşk Geleneği.....	199
10.5. İmam-ı Rabbânî ve Vahdet-i Şuhûd Düşüncesi.....	202

4. BÖLÜM

TASAVVUFUN KURUMSALLAŞMASI

1. VI/XII. Yüzyıl Öncesi ile Sonrası Arasındaki Farklılıklar.....	213
2. Tarikatların Teşekkülü.....	218
3. Tarikatların Ortak Unsurları.....	221
3.1. İnsanî Unsurlar.....	221
3.1.1. Pîr ve Pîr-i Sâni.....	222
3.1.2. Şeyh ve Halife.....	222
3.1.3. Muhib, Talib, Mürid ve Sâlik.....	223
3.1.4. Silsile.....	224
3.2. Fiilî Unsurlar.....	224
3.2.1. Zikir.....	224
3.2.2. Halvet, Çile ve Erbaîn.....	228
3.2.3. Seyr u Sülûk.....	229
3.2.4. Seyahat.....	230
3.3. Maddî Unsurlar.....	232
3.3.1. Tekke.....	232
3.3.2. Tarikat Kıyafetleri.....	233
3.4. Ortak Dil.....	240
4. Tarikatlarda Âdâb ve Erkânın Oluşumu.....	243
5. Başlıca Tarikatlar.....	249

6. Anadolu Tasavvuf Geleneği.....	268
6.1. Anadolu Toplumunu ve Tasavvuf.....	268
6.2. Anadolu Tasavvuf Geleneğinin Oluşması: Tarikatlar.....	271
6.3. Anadolu’da Dinî-Tasavvufî Cemaatler.....	290
6.4. Tasavvuf Faaliyetlerinin Denetimi.....	292
7. Tasavvufun Tesir Halkası.....	293
7.1. Tasavvufun Kültürel Hayata Tesirleri.....	293
7.2. Tasavvufun Sosyal Hayata Tesirleri.....	297
7.3. Tasavvufun Siyasî ve Askerî Hayata Katkıları.....	299
8. İslâmlaşma Faaliyetleri.....	300

5. BÖLÜM

TASAVVUFÎ TERBİYE VE AHLÂK

1. Tasavvufta İnsan.....	311
2. İnsanın Manevî Yapısı.....	319
3. Tasavvufî Hâl ve Makamlar.....	322
4. Usûl-i Aşere.....	324
5. Seyr u Sülûk Terimleri.....	329
5.1. Seyr u Sülûk.....	329
5.2. Şeyh-Mürşid.....	330
5.3. Mürîd ve Sâlik.....	331
5.4. Bey’at veya İntisab.....	331
5.5. Semâ ve Âyin.....	332
5.6. Celvet veya Halvet Der-Encümen.....	333
5.7. Ârif.....	334
5.8. Velî - Velâyet.....	335
6. Seyr u Sülûk Metotları.....	336
6.1. Merâtib-i Nefs ve Tezkiye.....	337
6.1.1. Nefs (Ruh).....	337
6.1.2. Nefsin Mertebeleri.....	339
6.1.2.1. Nefs-i Emmâre.....	341
6.1.2.2. Nefs-i Levvâme.....	343
6.1.2.3. Nefs-i Mülheme.....	346
6.1.2.4. Nefs-i Mutmainne.....	349
6.1.2.5. Nefs-i Râziye.....	353
6.1.2.6. Nefs-i Merziyye.....	354
6.1.2.7. Nefs-i Kâmile.....	356

6.1.3. Nefis Tezkiyesinde Öne Çıkan Bazı Kavramlar	357
6.1.3.1. Riyâzet ve Mücâhede	358
6.1.3.2. Halvet	361
6.1.3.3. Hizmet	363
6.2. Tasfiye-i Kalb	365
7. Ahlâk Nazariyeleri ve Tasavvufî Ahlâk	365
7.1. Ahlâk Nazariyeleri	366
7.2. İslâm Ahlâk Nazariyeleri	368
7.3. Tasavvufî Ahlâk	372
8. Ahlâkî Bazı Kavramlar	376
8.1. Edeb	376
8.2. Mûsâmaha	377
8.3. Tevazu	379
8.4. İsbâr	380
8.5. Uhuvvet	381
8.6. Sabır-Şükür	385
8.7. İhlâs-Samimiyet	389

6. BÖLÜM
SÛFİLERİN İNANÇ VE
İBADETLERE DERÛNÎ YAKLAŞIMLARI

1. Tevhid	395
2. Namaz	399
3. Oruç	401
4. Zekat/İnfâk	403
5. Hac	404
6. Kurban	409

7. BÖLÜM
TASAVVUFUN MESELELERİ

1. Amelî Tasavvufun Meseleleri	415
1.1. Zikir	416
1.2. Sohbet	419
1.3. Râbîta	421
1.4. Tevessül ve Vesile	431
2. Nazarî Tasavvufun Meseleleri	438
2.1. Velâyet ve Kerâmet	438
2.2. Ricâlü'l-Gayb	444

2.3. Tasavvufta Bilgi Meselesi.....	451
2.3.1. Rûya.....	455
2.3.2. İlhâm.....	459
2.3.3. Muhâdâra, Mükâşefe ve Müşâhede.....	462
2.4. Varlık Meselesi.....	468
2.4.1. Vahdet-i Vücûd.....	469
2.4.2. Varlık Mertebeleri (Merâtib-i Vücûd).....	470
2.4.3. Merâtib-i Vücûd ile İlgili Bâzı Misâller.....	474
2.4.4. Halk-ı Cedîd /Teceddüd-i Emsâl.....	477
2.4.5. Vahdet-i Vücûd Düşüncesinin Kazandırdıkları.....	479
2.5. Vahdet-i Kusûd ve Vahdet-i Şuhûd.....	481
2.6. Vahdet-i Vücûd ile Panteizm Arasındaki Farklar.....	484
DİZİN	491
YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ	499

ÖNSÖZ

İslâmî bir disiplin olan tasavvuf, Allah-insan-âlem ilişkisini konu edinen, tahalluk ve tahakkuk boyutlarıyla hem amelî hem de nazarî yaklaşımları ortaya koyan bir sistemdir.

Ülkemiz İlahiyat Fakültelerinde okutulan Tasavvuf I ve Tasavvuf II derslerinin yardımcı ders kitabı olarak hazırlamaya çalıştığımız bu eser, uzun süreli bir çabanın ürünüdür. Değişik fakültelerde verilen Tasavvuf dersinin ortak müfredat çerçevesinde okutulabilmesi amacıyla 2011-2012 yılları içerisinde tasavvuf akademisyenleri ile birlikte gruplar halinde üç ayrı çalıştay gerçekleştirildi. İstanbul Tasavvuf Araştırmaları Merkezi'nin (İSTAM) katkıları ile gerçekleşen bu toplantılarda İlahiyat Fakültelerinde zorunlu olarak okutulan Tasavvuf I ve Tasavvuf II derslerinin içeriklerinin yeniden tespit edilmesinin bir ihtiyaç olduğu görüldü.

İşe, daha önce hazırlanan Tasavvuf Tarihi çalışmaları incelenerek başlandı. Tasavvuf Tarihi alanında değerli hoca ve meslektaşlarımız Prof. Dr. Mustafa Kara, Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz, Prof. Dr. Osman Türer, Prof. Dr. Hülya Küçük ve Doç. Dr. M. Necmettin Bardakçı'nın eserleri başta olmak üzere alana dair yapılan hemen her araştırma imkânlar dâhilinde incelendi. Her birinin önemli bir boşluğu doldurduğu görüldü. Ancak bu çalışmalar eski programda iki saat kredisi olan bir ders içeriği dikkate alınarak hazırlanmıştı. Pek çok konu kısa ve öz bir şekilde ele alınmıştı. Halbuki yeni programa göre ünite ve başlıkların sistematik bir şekilde yeniden başlıklandırılması ve detaylandırılması gerekiyordu. Bu çalışmayla yapılmaya çalışılan da budur.

Tasavvuf I ve Tasavvuf II ders içeriklerine göre hazırladığımız bu projenin geniş katılımlı bir akademisyen grubu tarafından yardımcı ders kitabına dönüştürülmesi uygun bulundu. Ders içeriklerinin belki biraz daha tartışılması ve olgunlaşması gerektiği düşünülürken, İlahiyat Fakültesi'nde anabilim dallarına ait ders kitaplarını 2012 yılında basmayı düşünen Grafiker Yayınları'ndan gelen bir teklif, projenin belki biraz daha erken vücut bulmasına sebep oldu. Bu çalışma bir başlangıç olarak kabul edilmelidir. Hataları ve eksiklikleri bulunabilir. Samimiyetle hazırlanan bu çalışmanın, alanımızla ilgili yapılan veya yapılacak diğer grup çalışmalarına güzel bir örnek teşkil etmesini ümit ediyorum.

Bu eser, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Reşat Öngören ve Prof. Dr. Ramazan Muslu, Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Kadir Özköse, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Himmet Konur, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Dilaver Gürer, Antalya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Ahmet Ögke, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Doç. Dr. Halil İbrahim Şimşek ve Doç. Dr. Ahmet Cahid Haksever, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Doç. Dr. M. Mustafa Çakmaklıoğlu ve Doç. Dr. Osman Nuri Küçük, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Doç. Dr. Ali Bolat, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Doç. Dr. Rifat Okudan ve Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. İbrahim Baz'ın katkılarıyla kaleme alınmıştır. Başta İSTAM olmak üzere katkıda bulunan tüm akademisyenlere ve eserin yayımlanmasını sağlayan Grafiker Yayınları'na teşekkür ediyorum. 16.08.2012

Editör
Prof. Dr. Kadir Özköse